

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Laudatio del Prof. Dr. Joan Francesc Mira
en l'Acte Acadèmic de lliurament de la
Medalla de la Universitata de València

Profa. Dra. Josepa Cucó i Giner

València, 1 de desembre de 2016

Magnífic i Excel·lentíssim Senyor Rector,
Excel·lentíssimes autoritats,
Benvolguts i benvolgudes col·legues,
Amigues i amics,
Senyores i senyors,

Representa per a mi una satisfacció immensa i alhora un honor comparèixer davant de tots vostès per fer la *laudatio* de Joan Francesc Mira i Casterà en una ocasió tan solemne com és el lliurament de la Medalla de la Universitat de València. I la complaença que expresse està molt per damunt de la retòrica. Perquè a hores d'ara, i des de fa molts anys, més de 40, em considere la seua amiga i la també seua deixeblla. Ell va orientar els meus primers passos pels camins de l'antropologia allà pels inicis dels setanta, i amb ell vaig compartir després, colze amb colze, unes quantes aventures etnològiques.

No és la primera vegada que Mira rep una distinció d'entitat, el cert és que en ha rebut un bon grapat, deixeu-me que en esgrane algunes: Premi 9 d'octubre de les Lletres Valencianes, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, dues voltes Premi Nacional de la Crítica, Premi Sant Jordi de Narrativa, Premi Nacional de Traducció, Medalla d'Or de la Ciutat de Florència, dues voltes Premi de la Crítica Serra d'Or, Premi Crexells-Ateneu de Barcelona, Creu de Sant Jordi, Lletra d'Or al millor llibre de l'any, Premi Joan Fuster d'Assaig, Premi Andròmina de Narrativa, etc.

A la vista tants reconeixements potser algú podria pensar que el que avui li dispensa la Universitat de València és un afegit més a la llarga llista. Cal, en efecte, incorporar-lo a la llista, però com un reconeixement particularment adient. I de seguida els diré perquè utilitzant les mateixes raons que va emprar el professor Ramón Lapiedra en l'homenatge que la xarxa d'universitats Joan Lluís Vives va retre al nostre guardonat, fa ara onze anys:

“La primera perquè malgrat el nombre, la diversitat, i l'entitat de les distincions adés referides, hi ha un dèficit clamorós d'allò que el País Valencià, específicament el País Valencià, li hauria d'haver reconegut... La segona raó... és per la trajectòria de servei de Mira al projecte de construcció d'un espai cultural i cívic comú per al conjunt de les terres que compartim una mateixa llengua, la llengua catalana. Un servei que Mira ha dispensat amb una fidelitat i una perseverància admirables... sense perdre mai de vista les necessitats i la idiosincràsia específiques del País Valencià” (aquí acaba de cita).

Dit això, cal ara entrar en detalls i aprofundir en la glossa de l'obra i la trajectòria de Joan Francesc Mira. En tocant a aquest punt no pretenc ser exhaustiva i em centraré en una parcel·la que m'és ben coneguda: la del Mira antropòleg, a partir de la qual aguitaré breument les seues facetes d'assagista i novel·lista. Acabaré la intervenció amb algunes referències sobre la seua tasca compromesa i cívica, deixant de banda altres labors importants com l'articulisme i la traducció.

Entre sense més en matèria. Per començar diré que Joan Mira ha estat el primer antropòleg del País Valencià: fou el primer valencià en ser reconegut públicament com antropòleg i també el primer en estudiar antropològicament la societat i la cultura valenciana. En contrast amb altres països de l'Estat espanyol o d'Europa, la nostra tradició folklorista ha estat poc rellevant. No hem comptat amb figures equivalents a un Joan Amades a Catalunya, un Aranzadi o un Barandiarán al País Basc, o un Machado y Álvarez a Andalusia. I fins èpoques recents, la societat valenciana i les seues universitats han estat terrenys poc fèrtils on conrear l'Antropologia Social i els seus particulars sabers.

Sobre eixe territori eixut i erm antropològicament parlant comença a treballar Joan Mira en la segona meitat dels anys seixanta del segle passat. En el seu quefer antropològic en podem distingir dues etapes. La primera es perllonga fins les darreries dels setanta, durant la qual el jove Mira desenvolupa una carrera relativament normalitzada com antropòleg; aclariré que es tracta d'una normalitat a *la espanyola*, la qual cosa implica que simultaniejava l'ofici de catedràtic de grec a l'institut de secundària amb la investigació antropològica, que esdevenia així en una mena d'afició curiosa. Aclariré que en el context espanyol aquesta peculiar situació, que segons es mire pot semblar paradoxal o esquizofrènica, no és gens nova. Quelcom semblant li ocorregué a Don Julio Caro Baroja, antropòleg reconegut arreu del món però que mai va ser aprofitat per la universitat espanyola. Si Don Julio exercia el seu mestratge des del seu baserri de Vera de Bidasoa, Joan Mira ho va fer des del seu maset de Castelló.

Són temps d'estudi i de treball de camp etnogràfic en els que connecta també amb l'antropologia europea. Coneix a John Beattie que des de la Universitat d'Òxford orienta les seues primeres lectures i el fica en relació amb un jove investigador aragonès, Carmelo Lisón Tolosana, que acabava de llegir la tesi i malvivia a Madrid donant classes del que podia. Al poc Mira inicia la seua tasca investigadora sobre un tema i en un àmbit territorial que seran una constant en la seua carrera com antropòleg. El tema és la societat rural i el territori el País Valencià. Guiat pel mateixos interessos que orientaven a molts investigadors europeus del moment, se'n va a fer treball de camp pels pobles de Castelló, fent el que ara anomenem antropologia *at home*. D'eixa recerca eixiran la tesina i la tesi doctoral, publicada amb el títol de *Vallalta i Miralcamp: un estudi d'antropologia Social* (1974), i un bon grapat d'articles recollits en *Els valencians i la terra* (1978) i *Vivir y hacer historia* (1980).

Gràcies als seus primers articles i a alguna que altra reunió celebrada a Madrid, Joan Mira entra en contacte amb dos antropòlegs vinguts de l'exili mexicà: José Alcina Franch i Claudi Esteva Fabregat, reconeguts junt amb l'esmentat Lisón com els pares de la moderna antropologia espanyola. A través d'ells connecta amb l'etnologia francesa i participa en equips internacionals de recerca dirigits per Henri Mendras i Claude Lévi-Strauss. Aquest període conclou en setembre de 1979, quan després d'un any com *visiting fellow* d'antropologia a la Universitat de Princeton, retorna a València. Mentrestant alguns dels seus orientats, com Ricardo Sanmartín i jo mateixa, lligem les seues tesis doctorals sobre El Palmar, sobre Fortaleny i la Pobla del Duc.

Comença ara una segona etapa en la trajectòria del Mira antropòleg, serà curta –a penes dura cinc o sis anys– però intensa. Són moments de maduresa i de compromís obert cap al País Valencià, en els que feineja incansablement al sí d’institucions novelles per tal de rescatar de l’oblit la memòria i el quefer dels valencians. Aquesta fou una opció vital marcant, perquè en tornar de Princeton a Joan Mira se li plantejà un seriós dilema: fer carrera acadèmica com antropòleg o quedar-se a treballar i viure al País. Com que en aquells moments fer les dues coses alhora era gairebé impossible, escull la segona opció i, llavors, l’oportunitat de l’acadèmia s’esvaí amb rapidesa.

L’arribada dels socialistes al govern valencià pareixia haver obert una esclatxa en l’atonia imperant sobre la necessitat de conèixer les maneres de fer i de pensar de les valencianes i els valencians. I Mira, que com diuen a Vila-real és dels que van per davant, aprofità la ocasió i posà en marxa un ambiciós programa amb l’objectiu central de recobrar i difondre la cultura popular valenciana en tota la seua complexa diversitat. El treball és intensíssim, tot està per fer i la societat valenciana es transforma a passos de gegant. Llavors, Joan Mira aplica sobre el País una antropologia d’urgència i posa en marxa diversos projectes interconnectats que apunten a la direcció suara esmentada.

Entre 1979 i 1985 participa en la creació de l’Institut Valencià d’Estudis i Investigació (IVEI), una esplèndida aventura col·lectiva de recerca i publicació que durarà fins 1995, i dirigeix durant quatre anys (1980-1984) un dels seus instituts, el de Sociologia i Antropologia Social. En aquest marc posa en marxa una Etnografia general del País Valencià, de la que són fruit els quatre volums de *Temes d’Etnografia Valenciana*.

El segon eix d'interès és encara més ambiciós: aspirava recollir, conservar i donar a conèixer els objectes i artefactes de la cultura tradicional valenciana. Amb aquest objectiu crea un museu a partir del no-res: el Museu Valencià d'Etnologia. És una època que conec bé, perquè vaig compartir amb Joan Mira les peripècies de l'Institut i del Museu. En poc més d'un any, entre finals de 1980 i inicis de 1982, vàrem recórrer de punta a punta el País conduint furgones llogades per tal de recuperar, per compra o per donació, taules, cadires i llits, forcats i eines del camp, premses de tota mena, carros, caixes de novia i aixovars, pitxers, perols, cassoles i estris de menestral. El seu destí era l'antiga Beneficència, on encara romanien algunes monges i uns quants vells asilats. Amb un petit equip integrat per dones de la neteja, una administrativa i uns quants joves llicenciats llevàrem la corca a la fusta i el rovell a tot el ferrall, i inventariàrem, etiquetàrem i emmagatzemàrem tots els objectes recollits.

Director de Museu, investigador principal, restaurador de mobles, comprador de trastos vells... Amb huit milions de les velles pessetes Joan Mira aconseguí un miracle: reunir quasi tres mil peces, restaurar-les, inventariar-les i condicionar les quatre primeres sales del Museu. Però la brega continuada amb uns polítics suposadament conscienciats en allò de "fer país" es convertí en una feina feixuga. Dos anys després d'inaugurar el Museu d'Etnologia, cap a la meitat dels huitanta, Mira va dir "prou, fins aquí hem arribat". Al poc deixava la direcció del Museu i de l'Institut de l'IVEI.

Retornà llavors on no havia deixat d'estar mai: a les seues classes de grec, a l'Institut Ribalta primer i a la Universitat Jaume I més tard; i

a cultivar amb tota la seua amplitud l'ofici d'escriptor. Joan Mira diu que aquest fou el punt i final de la seua carrera com antropòleg. Pense però que aquesta afirmació no és del tot certa. A poc que parem esment vorem que molts dels seus escrits poden i deuen ser llegits en clau antropològica. La sensibilitat i el saber antropològic són especialment evidents en dos dels seus llibres que jo m'estime més: *Crítica de la nació pura* (1984) i *Sobre la nació dels valencians* (1997). Ambdós són treballs de reflexió política on analitza les complicades i fonamentals qüestions de la identitat i el nacionalisme tot i situant-se des de la perspectiva que li dóna la seua sòlida formació com a antropòleg social.

La mirada curiosa i alhora entrenada i experta a través de la qual l'etnògraf observa la realitat també està present en la seua novel·lística, en unes peces més que en altres. Es palesa en algunes de les novel·les que va publicar durant els anys setanta i huitanta, com *El bou de foc* (1974) i *Viatge al final del fred* (1983), presidides pels paisatges de les muntanyes de l'interior, pels masos i els rituals que Mira coneix en profunditat com científic social. Es manifesta també en dos llibres separats per quatre dècades: *Els cucs de seda* (1975) i *El tramvia groc* (2013), que recreen de manera novel·lada o des de memòria conscient els succeïts i les vivències a la pedania de La Torre de València, on visqué de xiquet durant la primera postguerra. Encara, en els itineraris que fan per la ciutat els protagonistes de la trilogia valenciana — *Els treballs perduts* (1989), *Purgatori* (2003) i *El professor d'història* (2009) — podem reconstruir altres tants recorreguts d'observació — participant o no — del nostre autor, una tècnica recerca ben pròpia, per cert, de l'antropologia. De la mà del bibliotecari Jesús Oliver ens

endinsem pels carrers de la València vella i senyorial; amb Salvador Donat, fem un viatge iniciàtic que ens porta d'una horta que ha substituït el jardí per l'asfalt i la lletjor a una ciutat embogida i sòrdida; finalment, amb Manuel Salom deixem els barris populars del centre per internar-nos en una 'calatravitzada' València.

Arribem així al final de la *laudatio*, però abans de tancar permeteu-me que encara diga unes poques paraules sobre el compromís cívic i polític de Joan F. Mira, sota el qual batega la promoció de la llengua i cultura valenciana, així com la recuperació de la consciència civil entre les i els valencians. Aquestes qüestions són una constant que creua transversalment tota la seua obra i bona part de la seua vida. En la lluita pel seu País Mira ha encapçalat iniciatives, assumit responsabilitats i viatjat de manera incansable, predicant, per tota la nostra geografia. La seua implicació l'ha dut a fundar i també presidir Acció Cultural del País Valencià, a crear i impulsar la plataforma Valencians pel Canvi o a ser candidat a les Corts Valencianes en distintes ocasions. Aquestes i altres actuacions evidencien que el nostre homenatjat no solament és un excel·lent antropòleg i el millor escriptor viu del País Valencià, sinó que com personatge públic és capaç de situar-se en el món i prendre part activa com protagonista per intentar transformar-lo.

Moltes gràcies per la seua atenció.

VNIVERSITAT D VALÈNCIA